

DE INTERACTIEVE FAB-VERHALENVERTELLER ALS INCLUSIEF HULPMIDDEL

Pedagogische grondslagen, educatieve toepassingen en ontwikkelingsperspectieven

Samengesteld door:
dr. Veronica Aureli, PhD

DE INTERACTIEVE FABA-VERHALENVERTELLER ALS INCLUSIEF HULPMIDDEL

Pedagogische grondslagen, educatieve toepassingen en ontwikkelingsperspectieven

Inleiding	3
1. FABA en inclusief pedagogisch ontwerp	3
Beschrijving van FABA en de werking	3
De rol van pedagogiek bij het ontwerpen van educatieve activiteiten die mogelijkheden zichtbaar maken	4
Definitie van inclusie	5
Definitie van een inclusief hulpmiddel	5
Theoretisch kader van inclusief onderwijs	6
2. Het FABA-'Groeipad': een structuur ontwikkeld door het expertteam	6
3. Menselijke ontwikkeling vanuit een geïntegreerd biopsychosociaal perspectief	7
Ontwikkelingsgebieden	8
Ontwikkelingsfasen	9
Een pedagogische kijk op ontwikkeling	10
Ontwikkeling door middel van inclusieve hulpmiddelen	10
4. FABA: een inclusief hulpmiddel	11
Het auditieve kanaal als centraal element bij het gebruik van de Verhalenverteller	12
Inclusieve kenmerken	13
Conclusies	15
BIBLIOGRAFIE	17

Inleiding

Interactieve vertelapparaten voor kinderen krijgen de laatste jaren steeds meer belangstelling, zowel van gezinnen als van educatieve voorzieningen. Deze hulpmiddelen hebben vaak een eenvoudige interface, gestructureerd audiomateriaal en mogelijkheden om te reageren met kaarten, figuren of gekoppelde voorwerpen. Ze vormen een nieuwe stap in de ontwikkeling van de traditionele Verhalenverteller en bieden nieuwe educatieve kansen. Naast hun speelse waarde kunnen ze een belangrijke rol spelen bij inclusie, opgevat als toegankelijkheid, deelname en waardering van individuele verschillen.

Dit document beschrijft op wetenschappelijke en diepgaande wijze waarom de interactieve FABA-Verhalenverteller, inclusief de vernieuwde versie FABA+, als een inclusief hulpmiddel kan worden beschouwd. Het behandelt de theoretische basis, de educatieve mogelijkheden, de invloed op de ontwikkeling en de richtlijnen voor het ontwerpen van toegankelijke inhoud.

1. FABA en inclusief pedagogisch ontwerp

Beschrijving van FABA en de werking

FABA is een interactieve Verhalenverteller die kinderen een eenvoudige, veilige en toegankelijke vertelervaring biedt, zonder scherm en zonder internetverbinding. Het audioapparaat werkt met kleine Luisterfiguren of Luisterschijfjes. Zodra een figuur of schijfje op de speler wordt geplaatst, begint een bepaald verhaal, liedje of audiomateriaal. De bediening is direct en intuïtief en vereist geen specifieke taalvaardigheden of technische kennis. Daardoor kunnen ook heel jonge kinderen FABA zelfstandig gebruiken.

FABA is ontwikkeld om de ontwikkeling van kinderen te ondersteunen via verhalen, een van de belangrijkste pijlers van leren in de vroege kinderjaren. Verhalen, liedjes en audiomateriaal dragen bij aan de uitbreiding van de taal, het begrip, het geheugen, de aandacht en de verbeelding. Dit gebeurt in een educatieve ervaring zonder opdringerige of overprikkelende visuele stimuli. De tastbare figuren stimuleren bovendien het manipuleren en het symbolisch spel, waardoor luisteren en bewegen samenkomen in één ervaring.

Toegankelijkheid is een belangrijk kenmerk van FABA. Concrete voorwerpen, activering door aanraking en een volledig auditieve ervaring maken het hulpmiddel ook geschikt voor kinderen met specifieke behoeften, taalproblemen, aandachtsproblemen of bijzondere sensorische behoeften. De FABA-bibliotheek bevat originele verhalen, bekende personages, educatieve activiteiten en materiaal over emoties, muziek, fantasie en dagelijkse routines. Volwassenen kunnen zo inhoud kiezen die aansluit bij de concrete behoeften van het kind en de Verhalenverteller gebruiken tijdens dagelijkse activiteiten, wachttijden of vertelmomenten binnen educatieve voorzieningen.

Kortom, FABA is een interactief en inclusief vertelapparaat dat kinderen begeleidt bij het ontdekken van verhalen en taal via een multisensorische, veilige en zelfstandige ervaring. De eenvoudige bediening en de rijke inhoud vormen een doeltreffende brug tussen educatieve technologie en een pedagogische visie waarin het kind, de relatie en de kwaliteit van de vertelervaring centraal staan.

De rol van pedagogiek bij het ontwerpen van educatieve activiteiten die mogelijkheden zichtbaar maken

Pedagogiek is van oorsprong een wetenschap en praktijk die mensen begeleidt tijdens hun ontwikkeling. Dat blijkt ook uit de etymologie: het woord komt van het Griekse *paîs* (kind) en *agoghè* (begeleiding, leiding), samen te begrijpen als 'het kind begeleiden' of 'met het kind een weg afleggen'. Het gaat echter niet om dwingende of opgelegde leiding. In de moderne en hedendaagse pedagogische traditie betekent begeleiden: naast iemand lopen, voorwaarden scheppen, mogelijkheden openen en hulpmiddelen aanbieden waarmee een persoon zich op een authentieke en betekenisvolle manier kan ontwikkelen.

Vanuit dit perspectief is pedagogiek niet de wetenschap die iemand van buitenaf vormt, maar de wetenschap die helpt om aanwezige mogelijkheden zichtbaar te maken. Ieder kind brengt eigen hulpbronnen, vaardigheden, wensen, manieren van leren en perspectieven mee. De taak van opvoeding en onderwijs is deze te herkennen, te waarderen en ruimte te geven. Een pedagoog voegt niet simpelweg iets aan het kind toe, maar creëert de omstandigheden waarin wat al aanwezig is - vaak nog als mogelijkheid - vorm kan krijgen.

Pedagogisch ontwerp is daarom een zorgvuldig en bewust proces. Het vraagt om aandachtig observeren, inzicht in het ontwikkelingsprofiel, oog voor de context en het organiseren van ervaringen, materialen en relaties die kinderen helpen hun mogelijkheden te benutten. Als wetenschap van menselijke vorming ontwikkelt pedagogiek modellen en criteria die dit ontwerp richting geven. Ze stelt niet alleen activiteiten voor, maar bouwt educatieve processen die de totale ontwikkeling ondersteunen.

Een doeltreffende educatieve activiteit is nooit toevallig. Ze is bedoeld om zelfstandigheid, deelname, onderzoek en betekenisvorming te stimuleren. Ze houdt rekening met individuele verschillen en met de complexiteit van menselijke ontwikkeling. Daarbij wordt erkend dat ieder kind leert via relaties, spel, verhalen, het lichaam, taal en verbeelding. Pedagogiek creëert leefbare en stimulerende omgevingen waarin iedereen op een eigen manier toegang tot leren kan krijgen.

Educatieve activiteiten ontwerpen betekent daarom: ondersteunende factoren aanbrengen, barrières verminderen, toegankelijke materialen aanbieden, aandacht besteden aan de affectieve en emotionele dimensie en de ervaring van het kind zo begeleiden dat het zich competent kan voelen. Pedagogiek corrigeert niet en duwt niet van buitenaf, maar maakt ruimte voor groei van binnenuit. Ze standaardiseert niet, maar erkent en verwelkomt verschillen als motor van ontwikkeling.

In deze visie vormen educatieve hulpmiddelen - verhalend, sensorisch, symbolisch of technologisch - een integraal deel van de voorbereide omgeving. Het zijn geen accessoires, maar pedagogische bemiddelaars waarmee het kind de wereld verkent, eigen mogelijkheden ervaart en vaardigheden opnieuw organiseert. Wanneer deze hulpmiddelen inclusief zijn ontworpen, maken ze ontwikkeling toegankelijk, geven ze ieder kind ruimte om zich uit te drukken en ondersteunen ze interne mogelijkheden die zonder een geschikte omgeving onbenut zouden kunnen blijven.

Pedagogiek is in wezen dus een vorm van zorg: zorg voor mogelijkheden, potentieel en wording. Door educatief ontwerp nodigt ze het kind uit om zichzelf te worden en een eigen ritme, betekenis en vorm te vinden in de ontwikkeling. Daarbij blijft de oorspronkelijke betekenis van opvoeden, *e-ducere*, steeds aanwezig: naar buiten brengen en zichtbaar maken wat al aanwezig is, maar een deskundige blik en een doelbewuste omgeving nodig heeft om volledig tot ontwikkeling te komen.

Definitie van inclusie

Inclusie is een educatief en sociaal proces dat iedere persoon de mogelijkheid geeft om volledig, gelijkwaardig en betekenisvol deel te nemen aan het leven binnen de eigen omgeving, ongeacht vaardigheden, persoonlijke kenmerken of sociale, culturele en taalkundige omstandigheden. Inclusie betekent niet alleen dat mensen met specifieke behoeften worden 'toegevoegd' of 'geïntegreerd'. Het vraagt om een actieve verandering van de omgeving, de hulpmiddelen, de relaties en de educatieve werkwijzen, zodat deze voor iedereen toegankelijk en waardevol zijn.

Inclusie is gebaseerd op het idee dat diversiteit een bron van waarde is en geen obstakel. Dit betekent dat ieder kind:

- wordt ontvangen in een omgeving die het eigen tempo en de eigen manier van leren respecteert;
- toegang heeft tot materialen, informatie en ervaringen;
- met gelijke kansen aan activiteiten kan deelnemen;
- zich gezien, vertegenwoordigd en competent kan voelen.

Vanuit dit perspectief is inclusie geen eenmalige interventie, maar een brede aanpak die betrekking heeft op educatief ontwerp, de inrichting van ruimtes, het taalgebruik van volwassenen, de keuze van hulpmiddelen en de cultuur van de hele omgeving.

Definitie van een inclusief hulpmiddel

Een inclusief hulpmiddel is een apparaat, educatief materiaal of technologisch product dat zo is ontworpen dat het toegankelijk, bruikbaar en betekenisvol is voor alle kinderen, ongeacht hun vaardigheden, manier van leren, ontwikkelingsniveau of mogelijke taalkundige, sensorische, cognitieve, motorische of sociaal-emotionele moeilijkheden. Het vermindert barrières en vergroot de mogelijkheden om deel te nemen. Zo krijgt ieder kind de kans om op verschillende en flexibele manieren te ontdekken, begrijpen, communiceren en leren.

Een hulpmiddel is inclusief wanneer het:

- geen specifieke taal-, motorische of cognitieve vaardigheden vereist om het te gebruiken;
- multisensorische toegankelijkheid biedt: auditief, visueel, tactiel en motorisch;
- individuele ritmes ondersteunt en ruimte geeft aan pauzes, herhaling en een langzamer tempo;
- zelfstandigheid en het gevoel van competentie stimuleert;
- gelijkwaardige deelname mogelijk maakt zonder een hiërarchie van vaardigheden te creëren;
- is ontworpen volgens de principes van Universal Design for Learning (UDL), met meerdere manieren om de inhoud te gebruiken, weer te geven en erop te reageren;
- diversiteit waardeert en verschillende manieren van leren ondersteunt;

- doeltreffend kan worden gebruikt in diverse educatieve omgevingen waarin kinderen verschillende behoeften hebben.

Kortom, een inclusief hulpmiddel is niet voor een kleine groep bedoeld, maar voor iedereen, met bijzondere aandacht voor wie het risico loopt te worden buitengesloten.

Theoretisch kader van inclusief onderwijs

Inclusief onderwijs wordt tegenwoordig erkend als een basisprincipe binnen onderwijssystemen en voorzieningen voor kinderen. Het gaat verder dan het integratiemodel, waarin vooral werd geprobeerd het kind aan de omgeving aan te passen. In plaats daarvan staat de aanpassing van de omgeving en de hulpmiddelen aan de individuele behoeften van ieder kind centraal. Inclusie berust op de concrete mogelijkheid om deel te nemen, erbij te horen, materialen te gebruiken, te communiceren en in een eigen tempo te leren.

In belangrijke internationale documenten over inclusie, met name in het ICF-model van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO, 2001), wordt deelname beschreven als het resultaat van de dynamische wisselwerking tussen individuele kenmerken - functioneren, mogelijkheden, behoeften en cognitieve stijlen - en kenmerken van de omgeving, zoals contexten, materialen, relaties en hulpmiddelen. Het ICF-model gaat verder dan een visie die alleen naar 'tekorten' kijkt en benadrukt de doorslaggevende rol van ondersteunende en belemmerende factoren in de omgeving. Een omgeving kan de mogelijkheden om deel te nemen, te leren en te communiceren vergroten of beperken, onafhankelijk van het profiel van het kind.

Vanuit dit perspectief is inclusie geen eigenschap van het kind, maar van het onderwijssysteem dat het kind ontvangt. Iedere bron, ieder materiaal en iedere technologie voor kinderen moet daarom worden beoordeeld op het vermogen om fysieke, sensorische, taalkundige of cognitieve barrières weg te nemen; toegang tot informatie en inhoud te vergemakkelijken; actieve deelname op verschillende manieren te stimuleren; verschillende functioneringsprofielen te waarderen; en zelfstandigheid en het gevoel van competentie te ondersteunen, met minder afhankelijkheid van volwassenen.

De interactieve Verhalenverteller is een concreet voorbeeld van een educatief hulpmiddel dat aan de criteria van het ICF-model voldoet. De sensorische opzet combineert audio, visuele elementen, manipulatie, herhaling en verhalen en biedt daardoor meerdere toegangswegen tot de inhoud. Dit vermindert barrières die samenhangen met verschillende vaardigheden, ondersteunt het begrip en maakt deelname ook mogelijk voor kinderen met taal-, aandachts-, sensorische of motorische moeilijkheden.

2. Het FABA-'Groeipad': een structuur ontwikkeld door het expertteam

Het Groeipad van FABA is niet alleen een indeling van audiomateriaal naar leeftijd, maar een zorgvuldig opgebouwd systeem van het deskundig ontwikkelteam: pedagogen, psychologen en logopedisten die aan het project meewerken. Het is gebaseerd op het idee dat verhalen, geluid en multisensorische ervaringen kinderen kunnen begeleiden tijdens belangrijke ontwikkelingsfasen en verschillende vaardigheden op een natuurlijke, toegankelijke manier kunnen ondersteunen, passend bij hun ontwikkelingsbehoeften.

Het FABA-team heeft het Groeipad ontwikkeld als een ontwikkelingskaart die volwassenen, ouders en professionals helpt om inhoud te kiezen die aansluit bij vaardigheden die in verschillende leeftijden ontstaan. De structuur is gebaseerd op een geïntegreerde visie op de ontwikkeling van kinderen en houdt rekening met hedendaags onderzoek naar ontwikkelingspsychologie,

pedagogiek en multisensorisch leren.

Het doel is tweeledig: enerzijds de kenmerkende behoeften van verschillende leeftijden herkennen, anderzijds verhalen, geluiden, ritmes en inhoud aanbieden die daarbij passen, zodat kinderen worden gestimuleerd zonder overbelast te raken. De vijf gebieden - Emoties, Communicatie, Denken, Leren en Creativiteit - worden daarom niet gezien als strikt gescheiden onderdelen, maar als samenhangende dimensies die kinderen vanaf de geboorte tot tien jaar begeleiden.

Iedere inhoud is ontworpen om meerdere vaardigheden tegelijk te activeren en sluit aan bij de natuurlijke manier waarop kinderen leren: via het lichaam, ritme, herhaling, verbeelding, relaties en luisteren. De bijdrage van het expertteam bestaat niet alleen uit het bepalen van wat wordt aangeboden, maar ook van de manier waarop. Ieder verhaal wordt beoordeeld op toon, duur, verteltempo, taalstructuur, emotionele samenhang, kwaliteit van de stem en passende pauzes.

Niets wordt aan het toeval overgelaten. Het ontwerp volgt duidelijke criteria die zijn afgestemd op aandacht, begrip, emotionele regulatie en deelname. Het Groeipad is daarmee het resultaat van observatie en onderzoek. Het biedt niet alleen inhoud, maar laat verhalen beleven als een bewuste pedagogische ervaring die ook toegankelijk is voor kinderen met uiteenlopende ontwikkelingsprofielen.

De experts bewaken dat iedere inhoud voldoet aan criteria voor educatieve kwaliteit, inclusie, emotionele veiligheid en aansluiting bij reële ontwikkelingsbehoeften. Dankzij dit ontwerp is FABA niet alleen een Verhalenverteller, maar ook een pedagogisch hulpmiddel dat gezinnen en educatieve voorzieningen begeleidt in een doorlopend traject. Iedere groeifase wordt daarin verwelkomd en ondersteund met passende, evenwichtige en zorgvuldig ontwikkelde materialen.

Kinderen worden met respect begeleid via kwalitatieve voorstellen en kansen die hun ontwikkeling in het natuurlijke tempo ondersteunen. In die zin is het Groeipad op zichzelf al een educatief model: een uitnodiging om de kindertijd te zien als een rijk en complex proces dat deskundigheid, gevoeligheid en aandacht vraagt bij het kiezen van hulpmiddelen.

3. Menselijke ontwikkeling vanuit een geïntegreerd biopsychosociaal perspectief

Vanuit een geïntegreerd biopsychosociaal perspectief kan menselijke ontwikkeling worden beschreven als een voortdurend en complex proces dat ontstaat door de wisselwerking tussen lichaam, geest en leefomgeving. Deze visie verwerpt het idee dat één enkele oorzaak de ontwikkeling van een kind kan verklaren. Iedere vaardigheid is het resultaat van een dynamisch netwerk van invloeden die elkaar kruisen en veranderen.

Biologisch gezien groeit een kind door de rijping van het zenuwstelsel, de plasticiteit van de hersenen, de motorische en sensorische ontwikkeling en genetische aanleg in de eerste levensjaren. Deze elementen komen echter nooit geïsoleerd tot uiting. Ervaringen stimuleren en vormen ze voortdurend.

Emoties, cognitieve processen, aandacht, geheugen en motivatie helpen om prikkels betekenis te geven en de dagelijkse ervaring te organiseren. Een kind ontvangt de wereld niet alleen, maar interpreteert, vormt en verandert die via de eigen innerlijke geschiedenis, het temperament en de manier waarop de werkelijkheid wordt verwerkt.

Binnen dit geheel speelt de sociale dimensie een centrale rol. Zij vormt de levende en concrete omgeving waarin het kind opgroeit. Relaties met vertrouwde volwassenen, gezinsroutines, interacties in educatieve voorzieningen en de taal en waarden van de gemeenschap dragen allemaal bij aan de manier waarop een kind zichzelf ziet, emoties begrijpt, leert communiceren en een gevoel van verbondenheid ontwikkelt. Geen enkele vaardigheid ontstaat zonder een omgeving die dit mogelijk maakt; en

geen enkele omgeving kan worden begrepen zonder rekening te houden met het kind dat erin leeft.

Het biopsychosociale perspectief nodigt daarom uit om ontwikkeling te zien als een onderling afhankelijk systeem. Het biologische, psychologische en sociale zijn geen drie losse dimensies, maar drie kanten van dezelfde werkelijkheid. Ieder gedrag, iedere vooruitgang en iedere moeilijkheid ontstaat in de ontmoeting tussen wat het kind meebrengt en wat de omgeving aanbiedt.

Twee kinderen met vergelijkbare kenmerken kunnen zich daarom heel verschillend ontwikkelen wanneer zij in verschillende omgevingen opgroeien. Omgekeerd kan een positieve verandering in de relationele of educatieve omgeving de emotionele en cognitieve ervaring sterk veranderen en dankzij de plasticiteit van het jonge brein zelfs de biologische ontwikkeling beïnvloeden.

Een biopsychosociaal perspectief aannemen betekent de complexiteit van het kind en de diepe verbondenheid met de omgeving erkennen. Het betekent begrijpen dat ontwikkeling nooit volledig lineair verloopt, niet volgens strikte stappen gaat en dat ieder kind een eigen pad opbouwt in de voortdurende wisselwerking tussen individueel functioneren en de rijkdom - of armoede - van de aanwezige prikkels. Deze visie nodigt uit tot educatieve omgevingen die diversiteit verwelkomen, betekenisvolle ervaringen bieden en de totale ontwikkeling concreet ondersteunen.

Ontwikkelingsgebieden

Menselijke ontwikkeling kan worden bekeken vanuit verschillende gebieden die, hoewel ze afzonderlijk kunnen worden beschreven, elkaar voortdurend beïnvloeden. In de vroege kinderjaren vormen deze gebieden de belangrijkste assen waarlangs kinderen vaardigheden, relaties en betekenissen opbouwen. Vooruitgang betreft nooit slechts één dimensie, maar ontstaat uit de samenhang tussen motorische, cognitieve, taalkundige, emotionele en sociale ontwikkeling. De educatieve kansen in de omgeving ondersteunen dit proces.

Traditioneel worden enkele basisgebieden onderscheiden:

- Het motorische en sensorische gebied omvat de vaardigheden waarmee kinderen bewegen, manipuleren, ontdekken en de wereld via de zintuigen waarnemen. Bewegen is niet alleen een lichamelijke vaardigheid, maar een belangrijk kanaal om zichzelf en de ruimte te leren kennen, doelgerichtheid te ontwikkelen en veiligheid op te bouwen.
- Het cognitieve gebied omvat aandacht, geheugen, classificatie, probleemoplossing en inzicht in oorzaak en gevolg. In de vroege kinderjaren ontwikkelt denken zich door handelen: kinderen proberen, vergelijken, herhalen en observeren, en bouwen vanuit deze ervaringen steeds complexere mentale voorstellingen op.
- Het taalkundige en communicatieve gebied omvat taalbegrip, verbale productie, gebaren, doelgerichte communicatie en dialoog. Taal bestaat niet alleen uit woorden, maar uit alle manieren waarop kinderen relaties aangaan, behoeften en emoties uiten en de betekenis van dingen ontdekken.
- Het emotionele en affectieve gebied gaat over het herkennen, reguleren en delen van emoties, het opbouwen van veilige banden en het ontwikkelen van zelfwaardering. Emoties zijn de motor van het leren:

ze sturen nieuwsgierigheid, ondersteunen motivatie en maken het mogelijk ervaringen met vertrouwen en betrokkenheid te beleven.

- Het sociale en relationele gebied komt tot uiting in contact met andere kinderen en volwassenen. Kinderen leren impliciete regels, op hun beurt wachten, onderhandelen en samenwerken en ontwikkelen een beeld van zichzelf als lid van een groep. In relaties met anderen groeien empathie, verbondenheid en complexere sociale vaardigheden.

Deze gebieden moeten niet worden gezien als afzonderlijke sectoren, maar als onderdelen van één systeem. Wanneer een kind naar een verhaal luistert, zijn bijvoorbeeld aandacht (cognitief), emoties (affectief), taalbegrip (communicatief), de relatie met degene die leest of meeluistert (sociaal) en zelfs houding en beweging (motorisch) betrokken. Menselijke ontwikkeling is een geïntegreerd proces en geen verzameling losse onderdelen.

Ontwikkelingsfasen

Ontwikkelingsfasen worden vaak voorgesteld als lineaire reeksen, maar zijn in werkelijkheid trajecten: nuttige oriëntatiepunten om ontwikkeling te begrijpen, die niet als strikte normen mogen worden gebruikt. Ieder kind heeft een eigen tempo en individuele verschillen zijn een natuurlijk onderdeel van opgroeien.

In de eerste levensjaren ontstaan motorische coördinatie, gedeelde aandacht, vroege vormen van symbolisering, gesproken taal en het begrijpen van emoties van anderen in een wisselende volgorde. Deze vaardigheden verschijnen niet in scherp afgebakende 'stappen', maar groeien geleidelijk onder invloed van neurobiologische rijping, ervaringsmogelijkheden en betekenisvolle relaties.

Hedendaags onderzoek benadrukt dat ontwikkeling heterogeen en niet uniform is. Verschillende kinderen kunnen via andere routes dezelfde vaardigheden bereiken. Goede pedagogische observatie richt zich daarom niet alleen op standaardfasen, maar op het proces: hoe een kind een uitdaging aangaat, welke strategieën het gebruikt, hoe het reageert op frustratie, zichzelf reguleert in contact en betekenis opbouwt. Ieder kind heeft een uniek functioneringsprofiel dat als geheel moet worden begrepen.

Menselijke ontwikkeling verloopt nooit volledig lineair of harmonieus. Ze bestaat uit vooruitgang, stilstand, terugval, plotselinge sprongen en fasen van nieuw evenwicht. Iedere ontwikkelingsfase brengt nieuwe vaardigheden en ook nieuwe moeilijkheden met zich mee. Dit zijn zogenaamde ontwikkelingscrises: kwetsbare en noodzakelijke momenten waarin het interne systeem zich opnieuw organiseert om ruimte te maken voor een volgend ontwikkelingsniveau.

Deze crises zijn geen tekenen van onvolwassenheid of een probleem, maar natuurlijke overgangsmomenten. Ze laten zien dat een kind groeit en nieuwe hulpmiddelen, nieuwe zekerheid en nieuwe vormen van relatie nodig heeft. In de vroege kinderjaren zijn ze bijzonder zichtbaar, omdat iedere nieuwe vaardigheid een ingrijpende interne herschikking vraagt.

De overgang van afhankelijkheid naar zelfstandigheid, het leren reguleren van emoties, de ontwikkeling van taal, de toenadering tot leeftijdgenoten en de opbouw van identiteit gaan ieder gepaard met een fase van instabiliteit. Dit onevenwicht maakt ruimte voor iets nieuws. In de eerste levensmaanden draait een vroege crisis bijvoorbeeld om vertrouwen. Een baby moet ervaren dat een volwassene aanwezig, voorspelbaar en responsief is. Huilen en troosten wisselen meerdere keren per dag af; juist dit 'onevenwicht' ondersteunt de eerste vormen van innerlijke veiligheid. Wanneer het kind begint te bewegen, kruipen

of lopen, verschijnt een volgende ontwikkelingscrisis. Blijdschap over de nieuwe zelfstandigheid raakt verweven met onrust over de afstand tot de volwassene. Dit innerlijke conflict - tussen de wens om te ontdekken en de behoefte aan begrenzing - helpt het kind vertrouwen in eigen mogelijkheden op te bouwen en zich geleidelijk te onderscheiden.

Rond het tweede levensjaar is de crisis van opkomende zelfstandigheid vaak het duidelijkst. Met 'nee' bevestigt het kind zichzelf en ontdekt het dat het invloed op de wereld kan uitoefenen. Volwassenen ervaren deze periode soms als oppositioneel, maar het is een natuurlijke en noodzakelijke overgang. Het kind leert zichzelf zien als een afzonderlijk persoon met eigen wensen, en de spanning die daarbij hoort helpt bij het vormen van identiteit.

Ook de snelle taalontwikkeling in deze fase kan als een 'constructieve crisis' worden gezien. Het kind moet het denken opnieuw organiseren en overstappen van gebaren naar woorden, van doen naar voorstellen. Ontwikkelingscrises zijn geen losstaande gebeurtenissen. Ze keren in verschillende vormen terug in iedere groeifase en begeleiden iedere nieuwe verworvenheid. Kenmerkend is niet de moeilijkheid op zich, maar de innerlijke beweging die erdoor mogelijk wordt.

Iedere crisis heeft een functie: ze brengt het kind naar een nieuw evenwicht, vraagt om complexere strategieën en bereidt voor op rijkere relaties. De kwaliteit van het contact met volwassenen is dan van groot belang. Een volwassene die verwelkomt, ondersteunt en begrenst, helpt het kind door de crisis zonder erdoor overspoeld te raken en maakt er een groeikans van.

Een pedagogische kijk op ontwikkeling

Vanuit pedagogisch perspectief is ontwikkeling nooit alleen een biologisch of psychologisch traject, maar een diep relationeel en ecologisch verschijnsel. Kinderen groeien dankzij ontmoetingen met volwassenen die hen ontvangen, naar hen luisteren en omgevingen creëren die hun tempo respecteren en hun mogelijkheden waarderen.

Opvoeding en onderwijs gaan uit van het idee dat ieder kind competent, actief en onderzoekend is. De rol van de volwassene is de voorwaarden te scheppen waarin deze competentie zichtbaar kan worden. Een inclusieve pedagogische omgeving probeert het kind niet te 'corrigeren', maar past de context aan zodat iedereen volledig kan deelnemen. Daarvoor zijn toegankelijke materialen, multisensorische hulpmiddelen, voorspelbare routines, relaties op basis van vertrouwen en aandachtige observatie nodig.

Binnen deze visie heeft de interactieve Verhalenverteller educatieve waarde, omdat kinderen met verschillende vaardigheden via meerdere wegen toegang tot verhalen krijgen: luisteren, manipuleren, herhalen en symbolisch spel. Het verhaal wordt een gedeelde ruimte waarin ieder kind op het eigen ontwikkelingsniveau kan deelnemen en vanuit eigen mogelijkheden betekenis kan opbouwen. Technologie wordt, wanneer ze door een sterke pedagogische visie wordt geleid, een facilitator en geen vervanging van de relatie.

Ontwikkeling door middel van inclusieve hulpmiddelen

De ontwikkeling van kinderen hangt niet alleen af van individuele kenmerken of van het verstrijken van tijd, maar groeit en verandert in relatie tot de mogelijkheden die de omgeving biedt. Inclusieve hulpmiddelen worden zo echte ontwikkelingsfacilitatoren. Ze maken het mogelijk om op een eigen manier deel te nemen, te leren, te ontdekken en te communiceren, zonder te worden tegengehouden door sensorische, taalkundige of cognitieve barrières.

Een hulpmiddel is inclusief wanneer het de natuurlijke diversiteit van ontwikkeling verwelkomt en waardeert en de ervaring ook mogelijk maakt voor kinderen met een ander tempo of minder gebruikelijke manieren van functioneren. Hedendaags onderzoek benadrukt dat

ontwikkeling geen uniform traject is: verschillende kinderen volgen verschillende wegen naar vergelijkbare vaardigheden. De omgeving moet ervoor zorgen dat al die wegen toegankelijk en betekenisvol zijn.

Inclusieve hulpmiddelen hebben bovendien veel invloed op de opbouw van identiteit en zelfwaardering. Een kind dat zelfstandig een voorwerp kan gebruiken, zonder voortdurende hulp kan ontdekken en net als leeftijdgenoten kan deelnemen, ontwikkelt een positief beeld van zichzelf en de eigen mogelijkheden. Dit is bijzonder belangrijk voor kinderen die door taal-, sensorische of aandachtsproblemen herhaaldelijk frustratie of uitsluiting kunnen ervaren.

Inclusieve hulpmiddelen ondersteunen het kind ook tijdens ontwikkelingscrises, kwetsbare momenten waarop het interne systeem zich reorganiseert om nieuwe vaardigheden mogelijk te maken. Tijdens een emotionele terugval kan voorspelbaar en geruststellend materiaal veiligheid geven. Bij taalverwerving kan multisensorische ondersteuning het begrip versterken. Tijdens het proces van losmaking en individuatie kan een voorwerp dat zelfstandig te gebruiken is een bondgenoot worden bij het opbouwen van zelfvertrouwen.

Verhalen laten bijzonder duidelijk zien hoe belangrijk inclusieve hulpmiddelen kunnen zijn. Met een interactieve Verhalenverteller kan een kind luisteren, begrijpen, opnieuw luisteren, manipuleren en een verhaal via meerdere zintuiglijke kanalen beleven. Het hoeft niet te kunnen lezen, een opgelegd tempo te volgen of gevorderde taalvaardigheden te hebben. Het kan direct en actief het verhaal binnenstappen. Deze toegankelijke en prettige ervaring ondersteunt taal, emotionele regulatie, verbeelding, gedeelde aandacht en relationele vaardigheden.

Vanuit hedendaags pedagogisch perspectief betekent ontwikkeling via inclusieve hulpmiddelen niet alleen dat kinderen met bijzondere behoeften aangepast materiaal krijgen. Het betekent omgevingen bouwen waarin ieder kind een eigen manier van leren kan vinden. Het maakt de educatieve ervaring toegankelijker voor iedereen en bevestigt dat diversiteit geen tekort is dat moet worden gecompenseerd, maar een rijkdom die kan worden verwelkomd en gewaardeerd.

Inclusieve hulpmiddelen vervangen de educatieve relatie nooit, maar versterken die. Ze verlengen de omgeving die een volwassene zorgvuldig voorbereidt, zodat ieder kind zich competent, gezien, welkom en vrij kan voelen om volgens de eigen route te groeien. De combinatie van toegankelijke hulpmiddelen, een pedagogische blik en een uitnodigende context laat ontwikkeling tot uiting komen in al haar complexiteit, schoonheid en eigenheid.

4. FABA: een inclusief hulpmiddel

FABA kan een inclusief hulpmiddel worden genoemd omdat het ontwerp rekening houdt met verschillen tussen kinderen, uiteenlopende ontwikkelingsprofielen en de vele manieren waarop kinderen met de wereld in contact komen. De eenvoudige, multisensorische en toegankelijke structuur sluit aan bij internationale modellen van inclusie, waarin deelname wordt gezien als het resultaat van de wisselwerking tussen individuele vaardigheden en de kwaliteit van de omgeving.

FABA is niet alleen inclusief doordat het schermvrij is of educatieve inhoud bevat, maar vooral door de pedagogische architectuur. De interactie begint met een eenvoudige motorische handeling: het figuur op de basis plaatsen. Daardoor kunnen ook heel jonge kinderen het gebruiken. Lezen, ingewikkelde knoppen bedienen, door digitale menu's navigeren of veel visuele prikkels verwerken is niet nodig. De ervaring is direct, intuïtief en vraagt geen voorkennis.

Sensorisch gezien biedt de Verhalenverteller multisensorische toegang tot de inhoud: het kind luistert naar de stem, manipuleert het tastbare voorwerp, verbindt handeling en geluid en bouwt een

symbolische relatie op tussen het personage en het verhaal. De combinatie van horen, aanraken en verbeelding maakt de ervaring ook toegankelijk voor kinderen met aandachtsproblemen of kinderen die moeite hebben met digitale visuele prikkels. De mogelijkheid om dezelfde inhoud meerdere keren te beluisteren ondersteunt kinderen die voorspelbaarheid, herhaling en stabiliteit nodig hebben om te begrijpen en zich veilig te voelen.

Taalkundig kan de vertelervaring worden beleefd zonder complexe taal te produceren of te ontcijferen. FABA is daardoor geschikt voor kinderen met taalstoornissen, opkomende meertaligheid, een vertraagde verbale productie of begripsproblemen. De vertelstem biedt een rijk taalmodel, terwijl het ontbreken van opdringerige beelden ruimte laat om te letten op ritme, pauzes, woorden en emoties in het verhaal.

Een ander belangrijk inclusief kenmerk is zelfstandige deelname. Deze praktische autonomie ondersteunt het gevoel van competentie, motivatie en zelfwaardering. Dat zijn centrale elementen bij het voorkomen van uitsluiting en het bevorderen van welzijn.

FABA is ook emotioneel inclusief. Verhalen zijn van oudsher een belangrijk middel om betekenis op te bouwen, angsten te onderzoeken, emoties te benoemen en manieren van reguleren te vinden. Ze vormen een veilige ruimte waarin een kind zich kan herkennen, spiegelen en begrepen kan voelen. Voor kinderen die moeite hebben met emotionele regulatie of een atypisch functioneringsprofiel hebben, biedt korte, herhaalbare en zorgvuldig afgestemde inhoud met een geruststellende toon waardevolle steun.

Ten slotte is FABA inclusief omdat het niet bepaalt wie kan deelnemen, maar zich aanpast aan verschillende manieren van leren. Sommige kinderen leren vooral door te luisteren, andere hebben beweging, herhaling of symbolische expressie nodig. FABA vraagt het kind dus niet om te veranderen om toegang te krijgen, maar past de ervaring aan zodat iedereen kan deelnemen.

Om deze redenen kan FABA worden beschouwd als een echte educatieve facilitator: een bemiddelaar die verhalen, taal, emoties en denken toegankelijk maakt voor een grote verscheidenheid aan kinderen. Het hulpmiddel komt voort uit een inclusieve pedagogische visie en helpt gezinnen en educatieve voorzieningen om respectvolle, betrouwbare groeikansen te bieden die de complexiteit van menselijke ontwikkeling verwelkomen.

Het auditieve kanaal als centraal element bij het gebruik van de Verhalenverteller

Bij de FABA-Verhalenverteller vormt het auditieve kanaal de kern van de educatieve ervaring. Luisteren is de manier waarop het kind het verhaal binnenstapt, zich oriënteert in de betekenis en emotionele, cognitieve en taalkundige verbindingen opbouwt. In tegenstelling tot hulpmiddelen die vooral op beelden of digitale interfaces zijn gebaseerd, steunt FABA hoofdzakelijk op geluid, dat het kind door de vertelwereld leidt.

Het gehoor is een van de eerste zintuiglijke systemen die zich ontwikkelen en blijft het hele leven een belangrijk kanaal voor relaties en leren. In de Verhalenverteller wordt de vertelstem een affectieve en regulerende aanwezigheid. Toon, muzikaliteit, cadans en stemkwaliteit helpen een stabiele, geruststellende en voorspelbare emotionele sfeer te creëren. Dit is vooral in de eerste jaren belangrijk, wanneer kinderen samenhangende en vertrouwde geluidsomgevingen nodig hebben om zich te oriënteren.

Bewuste pauzes, veranderingen in intonatie, omgevingsgeluiden en audio-effecten helpen rijke mentale beelden te vormen en een verhaal zonder visuele prikkels vorm te geven. Het gehoor 'vult' niet de leegte van een scherm, maar opent een innerlijke ruimte om te verbeelden, herinneren, vooruit te denken en opnieuw betekenis te geven.

Het auditieve kanaal speelt ook een belangrijke rol in de taalontwikkeling. Door naar verhalen te luisteren maakt het kind kennis met grammaticale structuren,

nieuwe woorden, expressieve vormen en taalkundige variaties die in dagelijkse communicatie minder vaak voorkomen. Actief luisteren ondersteunt begrip, vergroot de woordenschat en versterkt fonologische, ritmische en prosodische vaardigheden. Deze blootstelling is bijzonder waardevol voor kinderen die nog niet spreken, met meerdere talen opgroeien of moeilijkheden ervaren bij vroege taalvaardigheden. Audioverhalen bieden een rijk en niet-dwingend taalmodel, zonder de noodzaak om te 'presteren'.

Cognitief stimuleert luisteren het sequentiële geheugen, de volgehouden aandacht en het volgen van een verhaallijn. Een verhaal beluisteren vraagt dat het kind de draad vasthoudt, onthoudt wat is gezegd, voorspelt wat er zal gebeuren en gebeurtenissen mentaal ordent. Deze innerlijke oefening versterkt opkomende executieve functies en ondersteunt cognitieve processen die gedurende de hele schooltijd belangrijk blijven.

Het ontbreken van visuele ondersteuning is geen gemis, maar een bewuste keuze. Het nodigt het kind uit om zelf innerlijke beelden te vormen en maakt van luisteren een actieve, creatieve handeling in plaats van passieve consumptie van inhoud.

Emotioneel is geluid een krachtig hulpmiddel. Een stem kan kalmeren, geruststellen, betrekken of verbeelding en nieuwsgierigheid prikkelen. Verhalen laten kinderen moeilijke emoties in een beschermde ruimte onderzoeken, doordat zij zich met personages kunnen identificeren zonder zelf direct blootgesteld te zijn. Voor kinderen met bijzondere emotionele gevoeligheden of kinderen die emoties moeilijk begrijpen en benoemen, biedt het auditieve kanaal een natuurlijke en niet-opdringerige toegang tot innerlijke ervaringen.

Het auditieve kanaal bevordert ten slotte een gerichte ervaring zonder veel afleiding. Het vermindert sensorische overbelasting, bundelt de aandacht en laat ruimte voor verbeelding. In een tijd waarin veel prikkels voor kinderen via felle schermen, snelle beelden en gelijktijdige inputs komen, geeft luisteren diepte, rust en kwaliteit terug aan de educatieve ervaring.

Om al deze redenen staat het auditieve kanaal centraal bij FABA, niet alleen als technische maar ook als pedagogische keuze. Luisteren verwelkomt, leidt en bouwt de vertelrelatie op. Het stelt ieder kind in staat om op de eigen manier en in het eigen tempo het verhaal binnen te gaan, het zich eigen te maken en om te zetten in leren en groei.

Inclusieve kenmerken

1. Multisensorische toegankelijkheid FABA laat het kind via gehoor, aanraking en beweging het verhaal binnenkomen. De ervaring is geïntegreerd: het Luisterfiguur vasthouden, het op de speler plaatsen en naar de stem luisteren activeren verschillende sensorische systemen. Voor veel kinderen, vooral met aandachtsproblemen, taalstoornissen, neurodivergente profielen of specifieke sensorische behoeften, is het verdelen van de aandacht over meerdere kanalen een belangrijk inclusie-element. Multisensorialiteit ondersteunt niet alleen het luisteren, maar ook begrip en deelname.

2. Eenvoudige interactie die voor iedereen hanteerbaar is

De bediening van FABA is bewust direct ontworpen. Taalvaardigheid of lezen is niet nodig en er hoeven geen commando's te worden ontcijferd. Het voorwerp op de speler plaatsen is voldoende. Deze eenvoudige motorische handeling maakt het hulpmiddel toegankelijk

voor heel jonge kinderen, kinderen met problemen in motorische planning of beweging en kinderen bij wie executieve functies nog in ontwikkeling zijn. De eenvoudige bediening vermindert frustratie en laat de aandacht naar de educatieve ervaring gaan in plaats van naar de werking van het apparaat.

3. Zelfstandige bediening en een gevoel van competentie

Een basisprincipe van inclusie is dat een kind kan deelnemen zonder voortdurend afhankelijk te zijn van een volwassene. FABA ondersteunt deze zelfstandigheid: het kind kan een figuur kiezen, het verhaal starten, het luisteren regelen en de inhoud opnieuw afspelen. Inclusie betekent ook zich 'in staat voelen' en doeltreffend in de wereld kunnen handelen.

4. Voorspelbaarheid, herhaling en emotionele veiligheid

De mogelijkheid om hetzelfde verhaal zo vaak als nodig opnieuw te beluisteren is een krachtig inclusief kenmerk. Kinderen die behoefte hebben aan stabiele routines, zoals kinderen met angstige profielen, autisme of regulatieproblemen, vinden houvast in de voorspelbaarheid van het verhaal. Weten wat er komt en de stem, het ritme en de toon herkennen helpt om zich veilig te voelen en zonder emotionele overbelasting de inhoud binnen te stappen. Herhaling is een bron van steun: ze versterkt taalvaardigheden, geheugen en emotionele regulatie.

5. Schermvrij en minder sensorische belasting

Doordat FABA schermvrij is, is het bijzonder inclusief voor kinderen die moeite hebben met intense of snelle visuele prikkels. Zonder scherm kan de aandacht zich richten op taal, stem en emoties, zonder visuele afleiding. Dit is belangrijk voor kinderen met ADHD, problemen met zelfregulatie, gevoeligheid voor sensorische overbelasting of behoefte aan een eenvoudiger, gestructureerde omgeving.

6. Taalkundige inclusie en toegang tot taal

De vertelervaring van FABA vraagt geen directe verbale productie of gevorderde taalvaardigheid. Daardoor kunnen kinderen die nog niet spreken, meertalig opgroeien, taalstoornissen hebben of vertraagd begrip ervaren volledig deelnemen. Verhalen worden een brug: ze bieden een rijk, duidelijk, goed gearticuleerd en herhaalbaar taalmodel. Toegang tot taal ontstaat zonder druk, via actief luisteren en geleidelijke betekenisopbouw.

7. Ondersteuning van executieve functies

De gestructureerde verhalen van FABA oefenen op natuurlijke wijze volgehouden aandacht, werkgeheugen, inhibitie en het volgen van een volgorde. Deze vaardigheden zijn vaak kwetsbaarder bij kinderen met bijzondere onderwijsbehoeften, specifieke leerstoornissen of ADHD. Een afgestemde duur en een passend tempo maken het mogelijk deze functies zonder cognitieve overbelasting te oefenen. Luisteren wordt een omgeving waarin executieve functies in het individuele ritme kunnen rijpen.

8. Emotionele bemiddeling via verhalen

De vertelstem, de warme toon en de emotionele opbouw van verhalen worden voor veel kinderen echte middelen voor regulatie. Verhalen helpen emoties te herkennen, te benoemen en via personages te begrijpen. Voor kinderen die zich moeilijk uitdrukken, nog geen uitgewerkte emotionele taal hebben of frustratie moeilijk hanteren, vormt het verhaal een veilige plaats om complexe ervaringen te onderzoeken.

9. Het tastbare voorwerp als brug tussen werkelijkheid en symbool

Het figuur is niet alleen een technologische activator, maar ook een symbolische bemiddelaar. De tastbaarheid helpt het kind om het verhaal aan de concrete wereld te verbinden en ondersteunt de overgang van sensorisch naar symbolisch spel. Deze relatie tussen voorwerp en betekenis is belangrijk voor jonge kinderen en voor kinderen die vooral via lichaam en handelen leren. Het maakt het verhaal lichamelijk, concreet en daardoor toegankelijker.

10. Flexibel gebruik: individueel of in een groep

FABA kan individueel worden gebruikt om concentratie en rust te ondersteunen, of in een kleine groep om gedeelde aandacht, beurtwisseling, imitatie en sociale vaardigheden te ontwikkelen. Deze flexibiliteit maakt het mogelijk de ervaring aan te passen aan de context en aan het kind en ondersteunt zowel sociale inclusie als gepersonaliseerd leren.

11. Universeel en aanpasbaar

FABA selecteert niet wie kan deelnemen, maar past zich van nature aan kinderen met verschillende stijlen, ritmes en manieren van leren aan. Het is een hulpmiddel dat geen voorwaarden vooraf stelt, maar juist helpt die op te bouwen. Daarmee volgt het de principes van Universal Design for Learning: materiaal dat voor iedereen werkt en ieder kind een eigen toegangsweg biedt tot kennis, verhalen, relaties en verbeelding.

Conclusies

Het gebruik van een Verhalenverteller als FABA laat zien hoe een eenvoudig, zorgvuldig en bewust ontworpen apparaat een educatieve bemiddelaar kan worden die de totale ontwikkeling van kinderen ondersteunt. Verhalen staan centraal in deze ervaring en zijn geen versiering van de kindertijd, maar een van de pijlers ervan. Via verhalen leren kinderen, begrijpen zij de wereld, gebruiken zij hun verbeelding, reguleren zij emoties en bouwen zij betekenis op.

Wanneer verhalen via een inclusief hulpmiddel toegankelijk worden gemaakt, groeit hun potentieel en komt het werkelijk binnen bereik van iedereen. FABA past binnen een hedendaagse pedagogische visie die de kindertijd erkent als een complex, divers en diep relationeel proces.

Tot slot laten hulpmiddelen als FABA zien dat pedagogiek en technologie op een waardevolle manier kunnen samenwerken: niet om groei te versnellen, maar om de kwaliteit van de ervaring te ondersteunen; niet om het kind te vereenvoudigen, maar om de wereld toegankelijk te maken; niet alleen om te vermaken, maar om kansen te bieden voor ontdekken, zelfstandigheid en verhalen.

Wanneer een Verhalenverteller deskundig en bewust wordt gebruikt, wordt hij een brug: een brug tussen stem en verbeelding, tussen behoefte en antwoord, tussen het kind en het recht om volledig aan de eigen groei deel te nemen.

BIBLIOGRAFIE

- Al-Azawei, A., Serenelli, F., & Lundqvist, K. (2016). Universal design for learning (UDL): A content analysis of peer-reviewed journal papers from 2012 to 2015. *Educational Research Review*, 19, 1-14.
- Agenzia Europea per i Bisogni Educativi Speciali e l'Educazione Inclusiva. (2014). Five key messages for inclusive education.
- Bruner, J. (1986). *Actual minds, possible worlds*. Harvard University Press.
- Canevaro, A., & D'Alonzo, L. (a cura di). (2019). *Disability studies e inclusione*. Erickson.
- CAST. (2018). *Universal design for learning guidelines version 2.2*.
- Cottini, L. (2015). *Didattica speciale e inclusione*. FrancoAngeli.
- Denham, S. A. (1998). *Emotional development in young children*. Guilford Press.
- Garzotto, F. (2014). *Interactive storytelling for children: A survey*. Politecnico di Milano.
- Gottman, J. (1997). *Raising an emotionally intelligent child*. Simon & Schuster.
- Haven, K. (2007). *Story proof: The science behind the startling power of story*. Libraries Unlimited.
- Ianes, D. (2020). Inclusive education in Italy: Historical steps, positive developments and challenges. *Prospects*, 49(3-4), 249-263.
- Isbell, R., Sobol, J., Lindauer, L., & Lowrance, A. (2004). The effects of storytelling and story reading on the oral language development of young children. *Early Childhood Education Journal*, 32(3), 157-163.
- Manganello, F. (2024). Digital stories and inclusive cultures at school. *Education Sciences*, 14(10), 1108.
- Meyer, A., Rose, D. H., & Gordon, D. (2014). *Universal design for learning: Theory and practice*. CAST.
- Ministero dell'Istruzione. (2022). *Linee guida per l'inclusione scolastica*.
- Petousi, D., Ntoumanis, U., & Drigas, A. (2022). A collaborative interactive digital storytelling approach for education. *Frontiers in Education*, 7, 942834.
- Saarni, C. (1999). *The development of emotional competence*. Guilford Press.
- UNESCO. (2009). *Policy guidelines on inclusion in education*.
- UNESCO. (2020). *Inclusion and education: All means all*. Global education monitoring report 2020.

- Van Velsen, M., Tan, M., & Van De Wijngaert, L. (2009). Concepts for interactive digital storytelling. In Proceedings of the AAAI Spring Symposium: Intelligent narrative technologies II (pp. 65-72).
- Williams, P., Jamali, H. R., & Nicholas, D. (2006). Using ICT with people with special education needs: What the literature tells us. *Aslib Proceedings*, 58(4), 330-345.
- World Health Organization. (2001). International classification of functioning, disability and health (ICF).
- Zanazzi, S. (2017). Inclusive education in Italy: A case study.